

Biemond, I. (2024). Praktische handvatten voor examencommissies bij programmatisch toetsen. In M. Leenknecht, M. Köhlen, S. Kooij, E. Roskam-Pelgrim, & A. Potters (Red.). *Leren van toetsen in het hoger onderwijs* (pp. 77-84). Platform Leren van toetsen.

Colofon

Dit boek is een uitgave van Platform Leren van toetsen – 2024

www.lerenvantoetsen.nl

Redactie: Martijn Leenknecht, Martje Köhlen, Simone Kooij, Els Roskam-Pelgrim & Anne Potters

ISBN: 978-94-6506-093-4

Vormgeving: Het Bureau, Grafisch Lyceum Utrecht

Noa Meijer, Timo de Groot & Luca Vermeer

Druk: Ridderprint, www.ridderprint.nl

Delen, bewerken of voortbouwen op de teksten en materialen uit deze uitgave (het werk) is toegestaan onder de voorwaarden dat de makers van het originele werk worden vermeldt (correcte bronvermelding) en er wordt aangegeven of het werk is veranderd. Het is niet toegestaan de indruk te wekken dat de originele maker instemt met jouw gebruik van het werk of aanpassing ervan. Het werk mag niet worden gebruikt voor commerciële doeleinden. Als je het werk hebt veranderd of je erop voortbouwt, dan moet je het veranderde materiaal verspreiden onder dezelfde licentie.

Praktische handvatten voor examencommissies bij programmatisch toetsen

Irene Biemond (Hogeschool Van Hall Larenstein)

In hun blog 'Naar gecontroleerd vertrouwen: de rol van de examencommissie bij programmatisch toetsen' (2021) hebben Martijn Leenknecht en Tamara van Schilt-Mol een eerste verkenning gedaan over wat programmatisch toetsen kan betekenen voor het werk van examencommissies (zie hoofdstuk 5.3). Dit blog is een vliegwielt geweest voor vele bevlogen mensen van binnen en buiten het hbo die bereid zijn tijd, energie en denkkraft te steken in het ontwikkelen en beschikbaar maken van kennis over dit onderwerp. In dit hoofdstuk beschrijf ik welke handvatten er nu – drie jaar later – beschikbaar zijn, hoe dat zo gekomen is en vooral welke vijf concrete aanbevelingen op dit moment te geven zijn aan examencommissies.

5.4

Het werk van examencommissies is niet eenvoudig. En het is in de afgelopen jaren niet gemakkelijker geworden. Zeker als een opleiding werkt met programmatisch toetsen worden eerdere vanzelfsprekendheden helemaal overhoop gegooid, onder andere omdat de formatieve en summatieve functie van toetsing daarin is geïntegreerd.

Na het verschijnen van het blog van Martijn en Tamara werd ik benaderd door Ini Luyk van Hogeschool Utrecht. Zij organiseerde een professionaliseringsbijeenkomst over dit thema en vroeg of ik wilde bijdragen. Gezien mijn achtergrond als trainer voor examencommissies, mijn betrokkenheid bij de themagroep Programmatisch toetsen van Platform Leren van toetsen en mijn interesse in andere onderwijsinnovaties, stemde ik direct in. Natuurlijk besepte ik dat ik niet alle 'antwoorden' had. Om hierover verder te sparren, stuurde ik een mail in mijn netwerk en ik kreeg een overweldigende respons. Bijna 20 mensen met een enorme schat aan kennis en ervaring rondom dit onderwerp, waaronder examencommissieleden, beleidsmedewerkers, onderzoekers en juristen, meldden zich aan. Dit leidde tot de oprichting van de *Community of Practice Examencommissies en innovatief onderwijs*, die sinds december 2021 regelmatig online bijeenkomt om thema's uit te diepen en kennis te delen.

Ook Sylvia Heeneman en Martijn Leenknecht sloten zich aan bij deze community. Martijn stelde daar voor om een vervolg op het bovengenoemde blog te schrijven. Sylvia, die enorm veel wetenschappelijke artikelen op haar naam heeft staan maar nog nooit een blog had geschreven, bood aan dat samen met hem te doen. Dit heeft geleid tot het blog 'Holistisch beslissen en de borging van kwaliteit door een examencommissie, hoe dan?' (2022). In dit blog worden voorbeelden gegeven van instrumenten die examencommissies kunnen inzetten.

Vanuit de community of practice zijn -mede gebaseerd op beide blogs- sindsdien een aantal concrete opbrengsten ontstaan die examencommissies kunnen ondersteunen bij hun borgende taken:

- Een inleiding op de leeromgeving programmatisch toetsen (www.programmatischtoetsen.nl) bij het onderdeel 'Zorgen en Borgen'. Hierop staan concrete instrumenten die examencommissies kunnen inzetten bij het borgen van toetskwaliteit bij opleidingen die werken met programmatisch toetsen. We hebben daarbij de structuur van het toetsweb (Van Schilt-Mol et al., 2023) gebruikt om de instrumenten systematisch op een rij te zetten. Daarbij is het element Highstakebeslissing toegevoegd aan het toetsweb. Bij deze inleiding zijn ook kennisclips gemaakt.
- Een verdiepende training *Examencommissies en innovatief onderwijs* namens de Vereniging Hogescholen sinds voorjaar 2023. Deze training gaat niet alleen over programmatisch toetsen maar ook over andere onderwijsinnovaties.
- Diverse workshops voor de Week van de Toetsbekwaamheid.

Over het borgen van toetskwaliteit door examencommissies die te maken krijgen met programmatisch toetsen is binnen de Community of Practice dus inmiddels best wat kennis en ervaring opgedaan. De deelnemers bouwen die kennis ook weer uit in hun eigen organisaties, zoals blijkt uit deze reflectie van Sascha Winkel van De Haagse Hogeschool:

"In mijn werk als onderwijsadviseur ging het vooral over wat programmatisch toetsen voor de docententeams en inrichting van het onderwijs betekende. Toen wij ons als adviseurs verder verdiepten in het concept, werden we ons steeds bewuster van de impact op andere groepen (studenten, examencommissies, collega's van onderwijslogistiek), en dat we die groepen in de veranderaanpak expliciet op moeten nemen. Wat betekent programmatisch toetsen voor hen en hoe kunnen we ze bij die verandering ondersteunen? De blogs en de ervaringen die ik opdeed in de community of practice gaven in die zin ook een erkenning van het werk van de examencommissies en dat dit samenwerking vraagt. Waarbij ik in mijn werk zag dat examencommissies pas laat betrokken werden, vaak in de uitvoeringsfase. Naast het concept zelf, moet je ook de manier waarop een opleiding het concept omarmd heeft en de taal die gebruikt wordt, goed kennen om de borgende rol goed te kunnen uitvoeren. Sindsdien probeer ik samenwerking aan de voorkant te stimuleren. Hoe je je borging inricht, kan je eigenlijk niet zonder de opleiding bepalen."

En ook in kruisbestuiving met andere netwerken werd verder nagedacht over de borgende rol van de examencommissies bij programmatisch toetsen. Bijvoorbeeld in het landelijk leernetwerk programmatisch toetsen en in diverse onderwijsinstellingen. Ook daar zijn mooie opbrengsten tot stand gebracht zoals een gesprekstool kwaliteitsborging examinatoren bij programmatisch toetsen (Kuijper & Vogels, 2022) en een checklist voor examencommissies om de beslisfunctie en de leerfunctie te evalueren.

Vijf aanbevelingen voor examencommissies

De kern van wat we geleerd hebben vat ik samen in vijf aanbevelingen voor examencommissies.

1. Verdiep je in programmatisch toetsen

Om de borging van toetskwaliteit passend te kunnen inrichten, moet je er als examencommissie voor zorgen dat je je professionaliseert in programmatisch toetsen. Verdiep je in de principes, weet welke ontwerpkeuzes er moeten worden gemaakt, bekijk voorbeelden van mogelijke uitwerkingen, verdiep je in praktijkervaringen, weet welke misconcepties vaak voorkomen én zoek naar handvatten voor de borging (als je dit leest, ben je goed onderweg). Doe je dit niet, dan is dat een recept voor miscommunicatie met de opleidingen die (gaan) werken met programmatisch toetsen.

Bekijk bijvoorbeeld eens of je de volgende quizvragen kunt beantwoorden (Heeneman & Biemond, 2023).

Quizvragen

De antwoorden vind je aan de eind van dit hoofdstuk.

1. Wat wordt bedoeld met de *ruggengraat* in de context van programmatisch toetsen?
 - A. de structuur van het portfolio
 - B. het raamwerk van de low- en mediumstakemomenten en highstakebeslissing(en)
 - C. het raamwerk van uitgewerkte leeruitkomsten/competenties
2. Wat wordt bedoeld met *aggregatie* in de context van programmatisch toetsen?
 - A. het samenvoegen van informatie langs de ruggengraat
 - B. het plaatsen van de datapunten in het portfolio
 - C. het voeren van een dialoog over de datapunten en de feedback erop
3. Wat wordt bedoeld met *saturnatie* in de context van programmatisch toetsen?
 - A. de perceptie dat extra informatie over het presteren van de student geen verandering meer brengt in het nemen van een beslissing

- B. het moment waarop alle datapunten in het portfolio zijn opgenomen en er dus voldoende informatie beschikbaar zou moeten zijn voor een beslissing
 - C. het moment waarop de student vindt dat extra feedback niet meer helpt om zijn/haar prestaties te verbeteren
4. Eén van de doelen van programmatisch toetsen is het stimuleren van de leerfunctie van toetsen. Waardoor wordt in een opleiding die werkt met programmatisch toetsen de *leerfunctie* van toetsing met name gestimuleerd?
- A. het ontvangen van een beoordeling
 - B. peerfeedback
 - C. zeggenschap van de student

2. Aandacht voor geheel aan datapunten

De tweede aanbeveling voor examencommissies gaat over het geheel aan datapunten, oftewel het datapuntenprogramma. Het datapuntenprogramma en niet de individuele datapunten zouden de basis moeten vormen voor de borging door examencommissies. Sylvia en Martijn benadrukken dit al in hun blog. Het datapuntenprogramma vormt de basis voor zowel de leer- als beslisfunctie en dus voor zowel onderwijs als toetsing. Het datapuntenprogramma mét de verantwoording daarvan maakt bijvoorbeeld duidelijk:

- hoe datapunten onderling samenhangen
- hoe keuzevrijheid voor studenten wordt geconcretiseerd
- hoe wordt opgebouwd naar het eindniveau toe
- wat verplichte/vrije datapunten zijn voor de studenten zijn, welke producten en reflecties daarbij horen
- vanuit welke perspectieven feedback wordt gegeven
- wat de kaders zijn voor eventuele keuzes (aan welke perspectieven mag/moet feedback worden gevraagd, welke soorten datapunten zijn mogelijk, hoeveel datapunten zijn nodig, in welke contexten moeten de opdrachten worden uitgevoerd, etc.).

Een examencommissie doet er goed aan het datapuntenprogramma met verantwoording te evalueren. Daarbij kan ze kwaliteitscriteria gebruiken als: dekking van de leeruitkomsten, opbouw in complexiteit, variatie in datapunten, variatie in contexten, variatie in feedbackperspectieven en transparantie.

Kijk ook naar de werking van het datapuntenprogramma in de praktijk door een steekproef te nemen van enkele gevulde portfolio's. Ervaar het portfoliosysteem, zie hoe de studenten hun portfolio's vullen met datapunten binnen de keuzekaders, kijk naar de kwaliteit van de feedback, check of het portfolio wordt gevuld zoals bedoeld, stel vast of saturatie is bereikt en vorm je een

beeld van het (eind)niveau. Martijn en Tamara gaven al aan dat het belangrijk is zicht te hebben op hoe feedback verzameld en inzichtelijk wordt gemaakt. In onderstaande reflectie beschrijft Amber Barten van De Haagse Hogeschool (voormalig voorzitter van een examencommissie) hoe ook zij op zoek was naar inzicht. Samen met collega's Sascha Winkel en Marente Wubben heeft zij een leidraad ontwikkeld voor examencommissies binnen haar instelling.

“Waar wij als examencommissie tegenaan liepen was: hoe blijven wij de toetsing goed borgen als er allerlei datapunten zijn met voornamelijk feedback? Dus dat is onder andere waar het eerste blog over gaat. Hoe houd je zicht en hoeveel zicht is nodig? Zo is dan ook de leidraad ‘borgen van programmatisch toetsen’ ontstaan: wat neem je allemaal mee in je borging? Het was echt een zoektocht hoe dit mogelijk te maken omdat er nog niet veel handvatten waren. We hebben ter inspiratie de blogs gelezen om een eerste aanzet te maken van een instrument. Een belangrijk punt waar wij nu onder andere op letten is: leiden de datapunten echt tot het gevraagde niveau aan het eind en geven de beoordelaars juiste feedback en feedforward aan de studenten, zodat zij uiteindelijk aan het gevraagde niveau kunnen voldoen? Wij hebben een instrument ontwikkeld dat dit meeneemt en gecontroleerd vertrouwen mogelijk maakt”.

3. Kijk naar procedures en richtlijnen en de uitvoering ervan

De derde aanbeveling voor examencommissies is: doe niet alles. Het is ondoenlijk om zicht te houden op de kwaliteit van alle gegeven feedback, om je ervan te verzekeren dat alle vrije datapunten voldoende informatie opleveren of om alle besliscommissiebijeenkomsten bij te wonen. Het is veel efficiënter aandacht te besteden aan de procedures en richtlijnen die de opleiding voor dit soort onderwerpen opstelt en de naleving daarvan. Martijn en Tamara schrijven hierover in hun blog: “Geen blind vertrouwen, maar vertrouwen dat je controleert door het naleven van procedures en afspraken te checken” (hoofdstuk 5.3). Procedures en richtlijnen weerspiegelen namelijk de concrete invulling door de opleiding van programmatisch toetsen en lenen zich daarom uitstekend voor een evaluatie door de examencommissie. Opleidingen die tijdens de ontwikkeling van het onderwijs hun ideeën concreet maken in procedures en richtlijnen geeft dit vaak ook zelf houvast. De procedures en richtlijnen rondom de (highstake)beslissingen geven daarbij voor examencommissies de meest waardevolle informatie: wie beslissen, welke competenties zijn aanwezig, volgens welke stappen wordt gewerkt, welke informatie wordt gebruikt.

Woon ook zeker eens een besliscommissiebijeenkomst bij om te ervaren hoe de procedures in de praktijk worden toegepast. Dit wordt ook al genoemd in het blog van Sylvia en Martijn (instrument 5) en blijkt in de praktijk een waardevol instrument te zijn. Dat geldt overigens ook als opleidingen werken met andere onderwijsinnovaties waarbij grote onderwijseenheden zijn ontstaan. Ook als bijvoorbeeld leerwegaafhankelijk wordt getoetst, spelen procedures en besliscommissies immers een belangrijke rol.

4. Heb aandacht voor feedbackgeletterdheid en het gesprek over feedback

De vierde aanbeveling voor examencommissies gaat over feedbackgeletterdheid. De besliscommissie baseert zich (grotendeels) op de feedback van anderen. Daarom is het – ook voor examencommissies – enorm belangrijk dat de kwaliteit van de feedback op orde is. Kom erachter hoe studenten, docenten, (werkveld)begeleiders en ondersteuners feedbackgeletterd(er) worden. Ga na of ze weten wat van hen verwacht wordt, bekijk of ze oefenen met de uitvoering ervan, van elkaar leren en zichzelf blijven verbeteren. En heb zicht op de vraag hoe studenten worden begeleid in het omgaan met feedback, het begrijpen ervan, het ermee aan de slag gaan en het gebruiken van feedback in nieuwe datapunten.

5. Ga pro-actief in gesprek

De vijfde aanbeveling voor examencommissies gaat over communicatie. Zorg dat je als examencommissie vaker in contact bent met opleidingen die programmatisch toetsen ontwikkelen. Weet bijvoorbeeld of ze hun visie goed onder woorden kunnen brengen, met welke ontwerpkeuzes ze bezig zijn, of ze daarbij hun eigen visie volgen, hoe het team leert over programmatisch toetsen, hoe feedbackgeletterdheid van de betrokkenen wordt vergroot, hoe de ruggengraat eruit ziet en hoe het vordert met het portfoliosysteem (zie ook Peeters & Biemond, 2022). Laat weten welke documenten, procedures of richtlijnen je verwacht te zien en geef aan wat voor jullie als examencommissie belangrijk is.

Tot slot

Ik denk dat we nog lang niet zijn uitgeleerd over dit onderwerp, zeker niet als je ook kijkt naar het borgen van andere vormen van innovatief onderwijs. Hopelijk kunnen we over drie jaar weer terugblikken op kakelverse kennis, handige handvatten en prachtige producten.

Tot slot wil ik jullie een creatief idee van De Haagse Hogeschool niet onthouden. Daar heeft Phine van Doorne een leergang voor examencommissies over programmatisch toetsen opgezet volgens de principes van programmatisch toetsen.

“Naar aanleiding van alle ontwikkelingen en vraagstukken die er zijn op het gebied van programmatisch toetsen en hoe je die als examencommissie ervaart, heb ik als docentopleider van de leergang examencommissie het initiatief genomen om de leergang te ontwikkelen en te verzorgen volgens de didactische programmatische principes. Een creatieve en pro-actieve ervaring. Zaken zoals aangedragen in het blog van Martijn en Tamara spelen ook hier een rol. De feedback van de peers is gegeven door middel van onder andere gesprekken met experts die betrokken zijn bij examencommissie. Denk hierbij aan de juristen, decanen, leden van het college van beroep en de vertrouwenspersoon. De lowstakes zijn interviews bij de stakeholders van de examencommissie. Denk hierbij aan medewerkers van het faculteitsbureau (Examoffice en logistiek en toetsing) en onderwijs (management en/of docenten).

Door middel van het invullen van een stoplichtmodel met hierin de verantwoordelijkheden van de examencommissie vermeld, is de context van de opdracht (highstake) door de deelnemer bepaald. De leeruitkomsten worden aangetoond in een portfolio en criterium gericht interview, beoordeeld door een docentopleider en een tweede voorzitter. Samengevat: een creatieve vertaling van het 'concept programmatisch toetsen' ook voor de deelnemers. De aandachtspunten zoals benoemd in het blog zijn herkenbaar. Focus en borging ligt bij de kwaliteit van de highstake en de kwaliteit van de opdrachtformulering van de low-middle stakes. Zelfregulatie en zelfreflectie zijn belangrijke onderdelen hierbij."

Antwoorden en toelichting bij quizvragen

1. Antwoord C. Met de *ruggengraat* wordt het raamwerk van uitgewerkte leeruitkomsten of competenties bedoeld. Leeruitkomsten of competenties kunnen uitgewerkt worden in verschillende niveaus en/of in leerdoelen (rondom het cognitieve, affectieve en psychomotorische domein).
2. Antwoord A. Met *aggregatie* wordt het samenvoegen van informatie langs de ruggengraat bedoeld. Deze informatie is afkomstig van low- en/of mediumstakemomenten. Door het samenvoegen van deze informatie ontstaat inzicht in het niveau waarop de student zich ten opzichte van de leeruitkomsten/competenties bevindt. Dit inzicht kan gebruikt worden voor bijvoorbeeld reflectie door de student, een begeleidingsgesprek met een studentbegeleider, of een highstakebeslissing door een commissie.
3. Antwoord A. Met *saturatie* wordt bedoeld dat iemand de perceptie heeft dat extra informatie uit een low- of mediumstakemoment over het presteren van de student geen verandering meer brengt in het nemen van een highstakebeslissing. Het is wenselijk dat saturatie wordt bereikt; er is dan (bijvoorbeeld in het portfolio) voldoende informatie aanwezig om een goede beslissing te kunnen nemen.
4. Antwoord C. Voor de *leerfunctie* van toetsing is het erg belangrijk om studenten zeggenschap te geven over hun eigen leerproces. Dit kan bijvoorbeeld door studenten de mogelijkheid te geven eigen materiaal in hun portfolio in te brengen, door ze keuzemogelijkheden te geven in het volgen van onderwijs, door ze vrijheid te bieden bij het verzamelen van feedback en (tussentijdse) beoordelingen. Hoe meer zeggenschap zij ervaren, hoe kleiner de kans is dat ze de lowstakemomenten als 'summatieve toets' zien (Schut, 2018).

Bronnen

- Heeneman, S., & Biemond, I. (2023). *Vorbereidingsopdracht training examencommissies en innovatief onderwijs*. Vereniging Hogescholen.
- Heeneman, S. & Leenknecht, M. (2022, 13 april). Holistisch beslissen en de borging van kwaliteit door een examencommissie, hoe dan? *Platform Leren van toetsen*. <https://lerenvantoetsen.nl/holistisch-beslissen-en-de-borging-van-kwaliteit-door-een-examencommissie-hoe-dan/>
- Kuijper, H., & Vogels, I. (2022). *Gesprekstool Kwaliteitsborging examinatoren bij programmatisch toetsen*. <https://lerenvantoetsen.nl/kuijper-vogels-gesprekstool/>
- Leenknecht, M., & Van Schilt-Mol, T. (2021, 18 mei). Naar gecontroleerd vertrouwen: de rol van de examencommissie bij programmatisch toetsen. *Platform Leren van toetsen*. <https://lerenvantoetsen.nl/naar-gecontroleerd-vertrouwen-de-rol-van-de-examencommissie-bij-programmatisch-toetsen/>
- Peeters, W., & Biemond, I. (2022). Dashboard voor het ontwikkelen van programmatisch toetsen in je opleiding. *Platform Leren van toetsen*. <https://lerenvantoetsen.nl/dashboard-voor-het-ontwikkelen-van-programmatisch-toetsen-in-je-opleiding/>
- Schut, S., Driessen, E., van Tartwijk, J., van der Vleuten, C., & Heeneman, S. (2018). Stakes in the eye of the beholder: An international study of learners' perceptions within programmatic assessment. *Medical Education*, 52(6), 654-663. <https://doi.org/10.1111/medu.13532>
- Van Schilt-Mol, T., Jakobs, L., Dobbelaer, M., Buijs, E., & Van de Wijdeven, M. (2023). Aan de slag met het toetsweb: werken aan kwaliteit van toetsing. *Toetsweb*. <https://toetsweb.netlify.app/>